

ÅRSRAPPORT 2012

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Miljøverndepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Denne rapporten inneholder utdrag fra fullstendig årsrapport til Miljøverndepartementet februar 2012.

2012 - jubileumsår med framtiden i sikte

Riksantikvaren feiret 100års-jubileum i 2012. Vi benyttet jubileet til å sette kulturminnevern på dagsorden, både med arrangementer over hele landet og med utspill rettet mot kommuner og lokalpolitikere. Vi etterlyser bedre forsikringsordninger og fritak for eiendomsskatt for eiere av fredete hus. Riksantikvaren leverte i 2012 innspill til ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken, en stortingsmelding vi håper vil styrke forvaltningen av kulturminner både nasjonalt, regionalt og lokalt.

FREDNINGER

Riksantikvaren arbeider med en fredningsstrategi for å få en mer representativ fredningsliste fram mot 2020. I 2012 har vi vedtatt fredning av 18 anlegg og to fartøy, og vi har erklært 6 objekter automatisk fredet. Det er fattet ni midlertidige fredningsvedtak. Bygdøy kulturmiljø ble fredet i februar. 44 helseanlegg ble fredet gjennom landsverneplan for helsesektoren.

ISTANDSETTING

I bevaringsprogrammene arbeider vi med å få fredete bygninger, anlegg og fartøy opp til et ordinært vedlikeholds nivå. I tillegg skal vi sikre et utvalg arkeologiske kulturminner. Beregninger viser at omtrent 50 % av den fredete bygningsmassen må istandsettes. Det er stort etterslep både når det gjelder bygninger og fartøy. Til istandsetting av 50 fartøyer ble det fordelt 42 millioner kroner, noe som utgjør ca. 22 % av søknadsmassen. Fram til 2012 har 11 tekniske/industrielle anlegg fått støtte over statsbudsjettet til istandsetting. Åtte av anleggene er nå istandsatt til et ordinært vedlikeholds nivå. I 2013 blir lista utvidet med Atlungstad brenneri og Haldenkanalen.

BYUTVIKLING

Byutvikling er et tema som engasjerer både miljøvernminister Bård Vegar Solhjell og Riksantikvaren. «Våre nasjonale gater og plasser» er et samarbeid mellom Riksantikvaren og Statens vegvesen, som i 2012 resulterte i både bok og konferanse og som skal videreføres fram mot et hovedprosjekt i 2014. Vi samarbeider med Miljøverndepartementet i prosjektet Framtidens byer. Vi har styrket dialogen med fylkeskommunene i planarbeid. Vårt mål er at reguleringsplaner ivaretar hensyn til kulturminner og kulturmiljøer som ressurs og premisse for god stedsutvikling. Riksantikvaren fremmet 13 innsigelser og 6 klager til planer og vedtak etter plan- og bygningsloven i 2012.

KUNNSKAPSLØFTET

Gjennom prosjektet Kunnskapsløftet arbeider Riksantikvaren for å øke kompetansen på kulturminnefeltet. Satsingen retter

Skolebarn får en smak av middelalder på Dale-Gudbrands gård, med riksantikvar Jørn Holme som ivrig tilskuer. Foto: Karen Thommesen © Riksantikvaren

seg særlig mot kommuner og fylkeskommuner. Kulturminne-databasen Askeladden ble i 2012 lansert i ny versjon. Registrering av nærmere 2000 automatisk fredete samiske bygninger er påbegynt, og 330 bygg ble registrert i 2012. Vi har utarbeidet et bedre system for tilskuddsrapportering.

VERDISKAPING

Pilegrimsleden er et viktig verdiskapingsprosjekt. Det var en milepæl da regjeringen i høst vedtok at det nasjonale pilegrims-senteret i Trondheim skulle bli permanent. Antallet vandrere på leden er omtrent doblet fra 2011.

SAMFUNNSAKTØR

2012 var et rekordår for Riksantikvaren i mediene. Aldri før har det vært så mange avis- og nettoppslag som omtalte direktoratet og vårt virke. Den økte medieomtalen skyldtes både jubileet og debatt om kulturminneforvaltningen generelt. Riksantikvaren er en synlig samfunnsaktør og kulturminner vil stå på dagsorden også i år fram mot stortingsvalget. Statsbudsjettet for 2012 medførte en økning på 13 % på Riksantikvarens budsjett. Budsjettøkningen er gledelig, men også helt nødvendig dersom vi skal nå Stortingets mål fram mot 2020.

Jørn Holme
riksantikvar

Askeladden

I 2012 ble det lansert en ny versjon av kulturminnedatabasen Askeladden. Databasen er et av de viktigste arbeidsverktøyene for kulturminneforvaltningen, i bruk av både kommuner, fylkeskommuner, museer og Riksantikvaren. Våren 2012 ble en ny versjon av Askeladden lansert. I løpet av året var hovedfokus å få på plass basisfunksjonalitet og komplettere manglende data. Mot slutten av 2012 kunne vi konstatere at nye Askeladden endelig var ferdigstilt og velfungerende.

Blant de nye funksjonene i Askeladden er tilkobling til matrikkelen, en større importmodul for å masseimportere bygningsdata (som for eksempel Statens kulturhistoriske eiendommer, Byantikvarens gule liste og samiske bygg), nye muligheter for registrering av bergflate og ytre påvirkning på bergkunst, samt nye web-baserte bakgrunnskart for nedlasting fra geoNorge.

Askeladden er grunnpilaren i Riksantikvarens satsning Kunnskapsløftet og kulturminnebasen vil utvides med stadig mer funksjonalitet i årene som kommer. I 2013 styrkes Askeladden-teamet med 3 nye ansatte. En ny feltdatasamler vil også bli ferdigstilt før den arkeologiske felt-sesongen starter. I 2013 skal en testversjon av et digitalt verktøy for behandling av dispensasjonssaker også utvikles videre.

Dette huset fra Daas gate i Oslo vil, sammen med andre bygg fra Byantikvarens Gule liste i Oslo, snart være å finne i Askeladden. Foto: Marte Boro

Riksantikvarens budsjett 2012

Kap./Post		Tildelte midler (i 1000 kr)
1429.01	Driftsutgifter	117 512
1429.21	Spesielle driftsutgifter, kan nyttes under postene 72 og 73	30 915
1429.72	Vern og sikring av fredete og verneverdige kulturminner og kulturmiljøer, kan overføres, kan nyttes under post 21	225 112
1429.73	Brannsikring og beredskapstiltak, kan overføres, kan nyttes under post 21	10 953
1429.74	Fartøyvern, kan overføres	43 712
1429.75	Internasjonalt samarbeid, kan overføres	1 100
1429.77	Verdiskapingsprogram, kan overføres, kan nyttes under post 21	8 000
1429.78	Tilskudd til beslutningsgrunnlag for myndighetsutøvelse innen arkeologi, kan overføres, kan nyttes under post 21	8 500
Sum kap. 1429		435 804

Nærmere fordeling under post 72		(i 1000 kr)
Post		Tildeling 2011
1429.72.1	Tilskudd til arkeologiske undersøkelser ved mindre private tiltak	12 582
1429.72.2	Vern og sikring av fredete bygninger og anlegg	60 767
1429.72.3	Vern og sikring av bygninger og anlegg fra middelalderen	29 257
1429.72.4	Kystkultur	14 700
1429.72.5	Vern og sikring av fredete og andre særlig verdifulle kulturmiljøer og landskap	4 280
1429.72.6	Skjøtsel av automatisk freda kulturminner	8 808
1429.72.7	Fartøyvernssentrene	6 550
1429.72.8	Tekniske og industrielle kulturminner	42 202
1429.72.9	World Heritage List, nasjonale oppgaver	45 966
SUM kap. 1429 POST 72		216 212

Kunnskapsløftet

Gjennom prosjektet Kunnskapsløftet arbeider Riksantikvaren for å øke tilgangen til informasjon og kunnskap for kulturminneforvaltningen. Kunnskapsløftet retter seg særlig mot kommuner og fylkeskommuner, og et av målene med prosjektet er å utvikle digitale verktøy for å standardisere og forenkle arbeidsprosesser for forvaltningen.

For å tilgjengeliggjøre informasjon på best mulig måte for regionalforvaltningen har Riksantikvaren startet et prosjekt for å digitalisere eget arkiv. I 2012 ble arkivet for fylkene Nordland, Nord-Trøndelag, Møre og Romsdal og delvis Sogn og Fjordane digitalisert.

Det er en ambisjon at alle landets kommuner skal registrere og verdisetne sine kulturminner og kulturmiljøer. Dette omfatter lokale registreringer og utarbeiding av kulturminneplaner, samt bruke ulike analysemetoder i forbindelse med stedsanalyser og forvaltning av landskapsverdier. I 2012 fikk 28 kommuner støtte fra Riksantikvaren for å gjennomføre registrerings- og/eller kommunedelplanarbeid.

Fredninger 2012

I tillegg til arbeidet med fredningsstrategien som skal sikre at et representativt utvalg blir fredet innen 2020, har Riksantikvaren i 2012 vedtatt fredning av 18 anlegg. Det ble også fredet to fartøy i 2012. Bygdøy kulturmiljø ble vedtatt fredet i 17. februar 2012. I tillegg ble 44 helseanlegg fredet gjennom landsverneplan for helsesektoren. Her er noen eksempler på bygninger og anlegg som ble fredet i 2012.

Hamar jernbaneverksted

Støttefunksjonene til jernbanesystemet, som verksteder og serviceanlegg, har vært utsatt for forfall, riving, ombygging eller nedleggelse. Hamar jernbaneverksted framstår som det mest komplette av de gjenværende, eldre verkstedsanleggene.

Nasjonalgalleriet

Nasjonalgalleriet fra 1882 har vært vårt fremste utstillingssted for norsk kunst gjennom tidene. Nasjonalgalleriet var sammen med Historisk museum, Nationalteatret og Kunstindustrimuseet, viktige investeringer da en ny nasjon skulle bygges etter 1814. Fredningen sikrer også et sentralt verk av to av våre fremste arkitekter fra andre del av 1800-tallet, Heinrich Ernst Schirmer og Adolf Schirmer.

Emmaus bedehus

Emmaus bedehus fra 1888 ligger på gården Gyland i Flekkefjord kommune i Vest-Agder og regnes som et av de best bevarte og mest opprinnelige bedehusene. Emmaus har tilhørt indremisjonen og formidler på en utmerket måte kristenlivets historie der hvor vekelsesbevegelsen hadde stor gjennomslagskraft.

Grand Hotel Terminus

Foto: Ann Steindal, Hordaland fylke

Grand Hotel Terminus ble bygget i årene 1925-28, som et førsteklasses turisthotell ved jernbanestasjonen i Bergen. Hotellet er en flott representant for den elegante 1920-tallsklassisismen i Bergen. Påkostet interiør i nyklassisisme og barokk forteller om hotellstandard og reiseliv på den tida. Hotellet er tegnet av arkitektene Fredrik Arnesen og Arthur Darre Kaarbø, som var kjent for sine gode planløsninger.

Sellevåg treskofabrikk

Foto: Ulf Ingemar Gustafsson © Riksantikvaren

Sellevåg treskofabrikk ligger innerst i Gulen i Sogn. Fabrikken produserte tresko mellom 1899 og 1972 og er et godt eksempel på småskalaindustri i Norge. Siden 1994 har fabrikken vært et av de utvalgte teknisk/industrielle anleggene som mottar støtte fra Riksantikvaren over statsbudsjettet til istandsetting og drift.

Holøyen grendeskole

Foto: Bård Langvandslien © Riksantikvaren

Holøyen skole fra 1865 ligger i Tolga kommune i Hedmark. Skolen er godt bevart, med deler av utstyret og inventaret intakt. Skolestua viser tidlig skolehistorie i distrikts-Norge på en god måte. Skolen var i drift frem til 1955.

Tingvoll i Stryn

Foto: Geir Olav Gram © Riksantikvaren

Lensmannsgården Tingvoll er en del av norsk retthistorie og en arkitektonisk perle i Stryn kommune i Sogn og Fjordane. Tingvoll var lensmannsgård i perioden 1932-1960. Gården forteller om endringer i både byggeskikk og politivesen fra mellomkrigsårene i Norge. I dag er Tingvoll privat bolighus.

Møvik fort

Foto: Arild Ancegar, Kristiansand Kanonmuseum

Møvik fort ligger utenfor Kristiansand. En av verdens største landbaserte kanoner står fremdeles på kystfortet som ble bygget av den tyske okkupasjonsmakten i 1941.

Foto: Alexander Ytteborg © Riksantikvaren

M/S Nordstjernen

Da skipet avsluttet sin siste ordinære tur 22. mars 2012, hadde det, med sine 56 år i rute, seilt lengst i Hurtigrutens stolte historie. I desember 2012 ble skipet fredet av Riksantikvaren.

M/S Nordstjernen var det siste av hurtigrutens skip som ble bygget med de samme skipbygningstradisjoner som dampskipene i mellomkrigstiden. Skipet er et fremragende eksempel på 1950-tallets utsmykking av skipsinteriør og blir ansett som et seilende galleri for norsk samtidskunst og interiørdesign. Allerede i 2007 ble Nordstjernen erklært verneverdig av Riksantikvaren. I juni i 2012 ble skipet varslet fredet og i november 2012 midlertidig fredet. Den endelige fredningen ble vedtatt 19. desember 2012.

Publikasjoner fra Riksantikvaren 2012

Norske gater og plasser

Boka presenterer viktige gater og plasser i 37 norske byer, og setter det offentlige rommet inn i en kulturhistorisk og sosial sammen-

heng. Boka er skrevet av Peter Butenschøn med bilder av Guri Dahl, og er utgitt på Forlaget Press.

Boken er del av prosjektet "Våre gater og plasser", i regi av Riksantikvaren og Statens Vegvesen. Formålet med prosjektet er å skape økt bevissthet om betydningen det offentlige rom har i byene våre.

Energieffektive bevaringsverdige vinduer

SINTEF Byggforsk har på oppdrag fra Riksantikvaren og Enova dokumentert egenskaper til bevaringsverdige vinduer når de oppgraderes med innervinduer.

Teknisk rapport fra Sintef viser at gamle vinduer kan oppgraderes til å bli like gode som nye – og bedre enn tidligere dokumentert.

Resultatene viser at vinduene oppnår bedre isolasjonsevne enn det man vanligvis regner med. Utbedring av originalvinduer blir et enklere valg fordi vinduene er bedre enn tidligere antatt.

Riksantikvarens vitenarkiv

I 2012 ble Riksantikvarens vitenarkiv lansert. Vitenarkivet er et digitalt arkiv over Riksantikvarens publikasjoner, i tillegg til oppdragsrapporter bestilt fra eksterne forskningsinstitusjoner. Nå er Vitenarkivet tilgjengelig for alle.

Arkivet inneholder om lag 600 publikasjoner om alt fra landskap og byer til fartøyvern og arkeologi.

Tjenesten gir muligheten til å søke i blant annet emneord, titler og forfattere og på norske og engelske publikasjoner.

Arkivet finner man her:
<http://brage.bibsys.no/riksant/>

Fredningsstrategien

På oppdrag fra Miljøverndepartementet utformer Riksantikvaren en fredningsstrategi. Oppdraget kom som resultat av Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005), Leve med kulturminner. Strategien skal sørge for at vi, når vi nærmer oss 2020, skal ha en mer representativ fredningsliste. Fredningslisten skal være geografisk, etnisk og tidsmessig representativ, basert på tanken om at alle deler av samfunnet er viktige. Alle sosiale lag skal være representert og historien om industri- og næringsutvikling fortelles. I 2012 har arbeidet med fredningsstrategien fulgt oppsatt tidsplan i dialog med regional kulturminneforvaltning. Regionalforvaltningen har skrevet om fylkets historie sett i relasjon til fredningsstrategien. Det har vært holdt dagsseminarer med kunnskapsinstitusjoner, regionalforvaltningen og frivillige, som alle har kommet med nyttige innspill.

UNESCO 40 år

På oppdrag fra Miljøverndepartementet fikk Riksantikvaren i 2012 prosjektlederansvar for en større internasjonal konferanse om verdensarv. "Å leve med verdensarven" ble arrangert på Røros i mai 2012, som et ledd i markeringen av at det var 40 år siden UNESCOs verdensarvkonvensjon ble vedtatt. Konferansen fokuserte på Europa og Afrika, men deltakere fra hele verden kom til Røros for å skape et forum for dialog mellom globale, nasjonale og lokale aktører, og styrke samarbeidet mellom eksperter, forvaltere og lokale representanter.

Riksantikvarens ruinprosjekt

Gjennom Riksantikvarens ruinprosjekt skal et utvalg av våre middelalderruiner sikres og gjøres tilgjengelig for publikum innen 2020. Ved utgangen av 2012 er 15 anlegg ferdig konserververt. 16 anlegg er per dags dato under konservering, hvorav de mest omfattende arbeidene gjøres på Selje kloster, Steinvikholm, Halsnøy kloster og Olavskirken i Oslo. Konserveringen av ruinene er delvis bekostet av Riksantikvaren og delvis bekostet av tiltakshaver, som fylkeskommuner og kommuner.

EØS-samarbeid om kulturarv på tvers av landegrensener

EØS-midlene er Norges, Islands og Liechtensteins bidrag til utjevning av økonomiske og sosiale forskjeller i Europa. På oppdrag fra Utenriksdepartementet har Riksantikvaren særlig ansvar for kulturarvsprogrammer finansiert av EØS-midlene i fem land: Estland, Latvia, Litauen, Ungarn og Romania. I tillegg er Riksantikvaren partner i pre-definerte prosjekter i Slovakia, Tsjekkia, Polen og Ungarn. I samarbeid med Kulturrådet gjennomførte vi i oktober 2012 en lanseringskonferanse om samarbeidsmuligheter under EØS-midlene innen kultur- og kulturarvssektoren. Allerede er flere interessante samarbeid i Polen på plass; Hordaland fartøyvernseier, Riksantikvaren og Maritimt Museum i Gdansk samarbeider om fartøyvern. Riksantikvaren og Fortidsminneforeningen er to av syv norske og islandske organisasjoner som skal samarbeide om et digitaliserings/dokumentasjonsprosjekt med Nasjonalmuseet i Gdansk. I 2013 utlyses det prosjektmidler i flere land. Her åpner det seg samarbeidsmuligheter for norsk kulturminnesektor.

Klimaendringenes påvirkning på kulturminner

Foto: Johan Wildhagen/Palokaville.no

Gjennom et 3-årig sikringsprogram samarbeider Oppland fylkeskommune med Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo i et prosjekt der formålet er å dokumentere og sikre arkeologiske funn som smelter ut av fonner og isbreer i Oppland. Riksantikvaren har i 2012 bidratt med 1.250.000 kr til prosjektet. De arkeologiske funnene som fremkommer ved slik nedsmelting representerer et unikt kilde-materiale i nasjonal og internasjonal sammenheng.

Arkeologi til fylkeskommunene

I 2011 ble ti fylker med på et prøveprosjekt innen arkeologi. I en periode for ett år fikk ti fylkeskommuner selv myndighet til å fatte vedtak i visse saker. Ordningen gjaldt enkelte kulturminnetyper, hvor dokumentasjon av kulturminnene kan ferdigstilles av fylkeskommunene. Ordningen omfatter enkeltliggende, vanlige kulturminner som kokegrop, ildsteder og dyrkningsspor.

I prøveprosjektet gis fylkeskommunene en større del av ansvaret for forvaltningen av arkeologiske kulturminner, blant annet for å effektivisere saksbehandlingen. Fylkene som deltok i prøveprosjektet var Akershus, Hordaland, Møre og Romsdal, Nordland, Oppland, Rogaland, Sør-Trøndelag, Vestfold, Østfold og Oslo. Da prøveordningen skulle evalueres i 2012 var erfaringene så gode at Riksantikvaren anbefalte overfor Miljøverndepartementet at ordningen ble forlenget i tid og utvidet til å gjelde flere fylkeskommuner. Miljøverndepartementet konkluderte med at ordningen videreføres ut 2014, og flere fylker får nå anledning til å delta. Prøveprosjektet er en oppfølging av foreslåtte tiltak i Riksantikvarens forvaltningsstrategi for arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer.

Nasjonalt pilegrimssenter

Foto: Marit Bendz © Riksantikvaren

Høsten 2012 vedtok regjeringen at det nasjonale pilegrimssenteret i Trondheim skulle bli en permanent satsning.

Det midlertidige nasjonale pilegrimssenteret har vært drevet med ca. 2,4 årsverk i 2012. Fra 2013 er det lagt til rette for å utvide til fire hele stillinger. Det er likevel blitt utrettet mye med små midler, antallet vandrere er omtrent doblet fra 2011 til 2012. Nå har riksantikvaren inngått avtale med Statsbygg om å leie Kjøpmannsgata 1, som kan romme både Nasjonalt pilegrimssenter og Nidaros Pilegrimsgård. Pilegrimsleden er også et viktig verdiskapingsprosjekt på kulturminneområdet, med mål om å skape gode servicetilbud for å øke bygde- og kulturturismen langs leden.

Verdiskaping

I samarbeid med fylkeskommunene og Sametinget etterlyste Riksantikvaren i november 2011 nye prosjekter til verdiskaping på kulturminneområdet. Dette førte til at vi mottok nærmere 40 skisser til verdiskapingsprosjekter i 2012. Det viser stor interesse lokalt og regionalt for å bruke kulturminner til verdiskaping. Det ble gitt tilskudd til åtte av disse prosjektene, samt til tre prosjekter ledet av frivillige organisasjoner. Mer informasjon om de enkelte verdiskapingsprosjektene finnes på Riksantikvarens nettsider eller i den siste utgaven av Riksantikvarens magasin "Alle tiders".

Prosjektet "Næring i verneverdige byområder" har som mål å øke kunnskapen om praktiske, strategiske og planmessige grep som kan medvirke til å opprettholde og videreutvikle handelsnæring i verneverdige byområder. Prosjektet er del av Verdiskapingsprogrammet og administreres av By- og tettstedsseksjonen hos Riksantikvaren. Disse byene deltar i prosjektet: Bergen, Fredrikstad, Hamar, Kongsberg, Røros, Stavanger, Tønsberg og Ålesund. Det ble arrangert to nettverkssamlinger i 2012, 19.-20. juni i Ålesund og 2.-3. oktober i Stavanger. Det ble delt ut 400.000 kr i tilskuddsmidler, og midlene gikk til Bergen, Fredrikstad, Hamar og Ålesund.

Mediedekning 2012

Totalt var det 7982 avis- og nettoppslag om Riksantikvaren i 2012. Blant disse har Riksantikvaren vore omtalt i 46 leiarartiklar, 13 kommentarar og vore på 41 førstesider. I tillegg kjem radio- og tv-innslag.

Det var flest oppslag i november 2012, sjølve jubileums-månaden, med 1066 artiklar. Hundreårsjubileet og fredinga av Operaen vart òg dekkja i fleire radio- og tv-program. Lanseringa av boka "Norske gater og plasser" vart også mykje omtalt i denne perioden. I januar førte lanseringa av jubileumsåret til nesten like mange oppslag, 1001 artiklar. I juni (833 oppslag) og juli (596 oppslag) er det mange artiklar om opphevinga av den mellombelse fredinga av Furuheim på Gol og debatt om kulturminnevernet. Andre landsdekkjande saker i 2012 har vore freding av hurtigruta M/S Nordstjernen, diskusjonen rundt regjeringskvartalet, kommunerangering/ fritak for eigedomsskatt og freding av helseanlegg.

KULTUREBLIKK

For to år sidan ba Riksantikvaren kommunene om å frita fredede bygningar for **eigedomsskatt**. Nå ligger han liste over de beste og de verste kommunene på kulturminnevern.

Vil framheve de kommunene som er gode på vern

– Ville følt at vi ble verdsatt med fritak fra eigedomsskatt
- Eg tok ikkje sjansen på å vente

Feirer med å frede Operaen

Riksantikvaren 100 år 1912 - 2012

Foto: Anke Loska, Siri Wolland, Ingegerd Holand, Anne-Marie Smith, Arve Kjersheim, Inger Heldal, Jostein Gundersen, Lene Buskoven © Riksantikvaren

Riksantikvaren feira i 2012 sitt 100-årsjubileum. Direktoratet nytta høvet til å løfte fram arbeidet med kulturminne gjennom ei rekke ulike arrangement rundt om i Noreg. Riksantikvaren ynskjer med dette å takke alle som bidrog til desse flotte arrangementa, som Miljøverndepartementet, Sametinget, fylkeskommunar og kommunar, Statsbygg og Statens vegvesen, Kystvakta, Den Norske Opera & Ballett, Sysselmannen på Svalbard og Svalbard lokalstyre, Universiteta i Bergen og Oslo, Fortidsminneforeninga, museum og stiftingar, kyrkjelydar, lokale entusiastar og artistar. Vi takker òg Norsk institutt for kulturminneforskning og Oslos ordførar og byantikvar som bidrog med eigne arrangement i jubileumsåret.

Tusen takk – året hadde ikkje vore det same utan dykk!

St. Hallvard

■ 29. januar

Foto: Per David Martinsen © Riksantikvaren

Midt på Enerhaugen i Oslo, mellom fire femtenetasjes høgbløkker, ligg St. Hallvard kyrkje og kloster. Anlegget er teikna av arkitektane Kjell Lund og Nils Slaatto og er i dag vurdert som eit hovudverk i deira omfattande virke. Det er eit døme på norsk arkitektur frå det 20. hundreåret, prisvinnande og absolutt i verdsklasse.

29. januar markerte Riksantikvaren sitt 100-årsjubileum ved å frede St. Hallvard kyrkje og kloster, med kyrkjelydshus og Fransiscushjelpen. Fredinga vart kunnngjort under søndagens messe. Deretter vart det kyrkjekaffi, med blautkake til heile kyrkjelyden. Arkitekt Kjell Lund fekk eit hyggeleg gjensyn med kyrkja, som er flittig i bruk av ein kyrkjelyd som stadig veks.

Borgund stavkyrkje

■ 27. april

Foto: Anke Loska © Riksantikvaren

Etter meir enn to års restaureringsarbeid vart Borgund stavkyrkje endeleg opna igjen i april 2012. Borgund er ei langkyrkje, der både skip og kor har heva midtrom. Kyrkja har gitt namn til ein eigen type stavkyrkjer, "borgundtypen". Då taka på Borgund stavkyrkje var ferdig restaurerte, hadde heile 5652 takspion blitt bytte ut. Arbeidet er gjort av Riksantikvaren i samarbeid med Fortidsminneforeininga og dyktige handverkarar.

Bygdøy kulturmiljø

■ 1. juni

I 2012 vart Bygdøy kulturmiljø i Oslo freda. I strålende sol viste den gamle folkeparken seg frå si beste side då H.M. Dronning Sonja deltok på fredingsmarkering 1. juni 2012.

I 1837 kjøpte kong Karl Johan eit større område på Bygdøy. Det skulle bli folkepark for allmenta, friluftsliv, opplysning og underhaldning i eit vakkert landskap for befolkninga i hovudstaden. Folkeparken på Bygdøy vart utvikla etter europeiske førebilete, med attraksjonar som lysthus, utsiktsplassar, bevertningsstader, badeanlegg og monument. Bygdøy kan i dag vise til mangfaldig natur og kulturminne frå den gamle folkeparken. Kulturmiljøfredinga sikrar ei unik kjelde til kunnskap, oppleving og bruk for både byens befolkning og tilreisande.

Foto: Arve Kjersheim © Riksantikvaren

Tana i Finnmark

■ 20. - 21. juni

Foto: Ingegerd Holand © Riksantikvaren

Tana i Finnmark var vertskap for eit opningsarrangement for registrering av samiske kulturminne 20. og 21. juni. Besøk på Tana Museum, med innføring i restaurering av gamle hus, var blant hendingane som sto på programmet.

Samiske kulturminne eldre enn 100 år er automatisk freda. Det trengs god oversikt over denne viktige kulturarven. I 2012 starta eit omfattande arbeid med å registrere og tilstandsvurdere nesten 2000 samiske bygningar. Registreringa skal gi oversikt over automatisk freda samiske bygningar frå den russiske grensa i nord til Røros i sør. Starten på registreringsarbeidet vart markert i Tana kommune, med representantar frå Sametinget, Miljøverndepartementet, Riksantikvaren og lokale politikarar. Arbeidet vil bli fullført i 2015 og er finansiert som eit delprosjekt i Riksantikvarens satsing «Kunnskapsløftet». Det er Sametinget som gjennomfører sjølve registreringa.

Selja kloster

■ 8. juli

Foto: Anke Loska © Riksantikvaren

Selja kloster i Sogn og Fjordane er eitt av de eldste og mest komplette kloster i Noreg. Klosterets flotte tårn var ferdig restaurert i 2012. Dette vart markert under Seljumannamesse søndag 8. juli. Over 200 besøkande feira messa i lett sommarregn, saman med miljøvernminister Bård Vegar Solhjell og riksantikvar Jørn Holme.

Selja kloster har vore ei av hovudsatsingane i Riksantikvarens ruinprosjekt. Riksantikvaren har tildelt 9,6 millionar til arbeidet sidan prosjektet starta i 2006. Anlegget på øya Selja er komplett med klosterkyrkje, tårn, klosterbygningar, indre og ytre kyrkjegardsmur, ytre klostermur, klosterhage og beitemarker, og helgenanlegget i fjellsida med Mikaelkyrkja. og Sunnivakyrkja.

Ingierstrand bad

■ 16. august

Foto: Mari-Mette Eriksen

Ingierstrand bad er eit ikon i norsk moderne arkitekturhistorie. 16. august freda Riksantikvaren anlegget og feira badeliv og funkis i herleg foreining.

På 1930-talet vart fritid ein realitet for det breie lag av befolkninga. Ingierstrand er eitt av mange sjøbad som vart etablert langs norskekysten tidleg på 1900-talet. Oslo kommune har sett i gong betydelege arbeid på Ingierstrand bad dei to siste åra. Stupetårn og brygge er allereie rehabiliterte. No vert restaurantbygningen sett i stand. Til sommaren opnar den gamle funkisrestauranten igjen, til glede for nye generasjonar badegjester.

Svalbard

■ 20. - 22. august

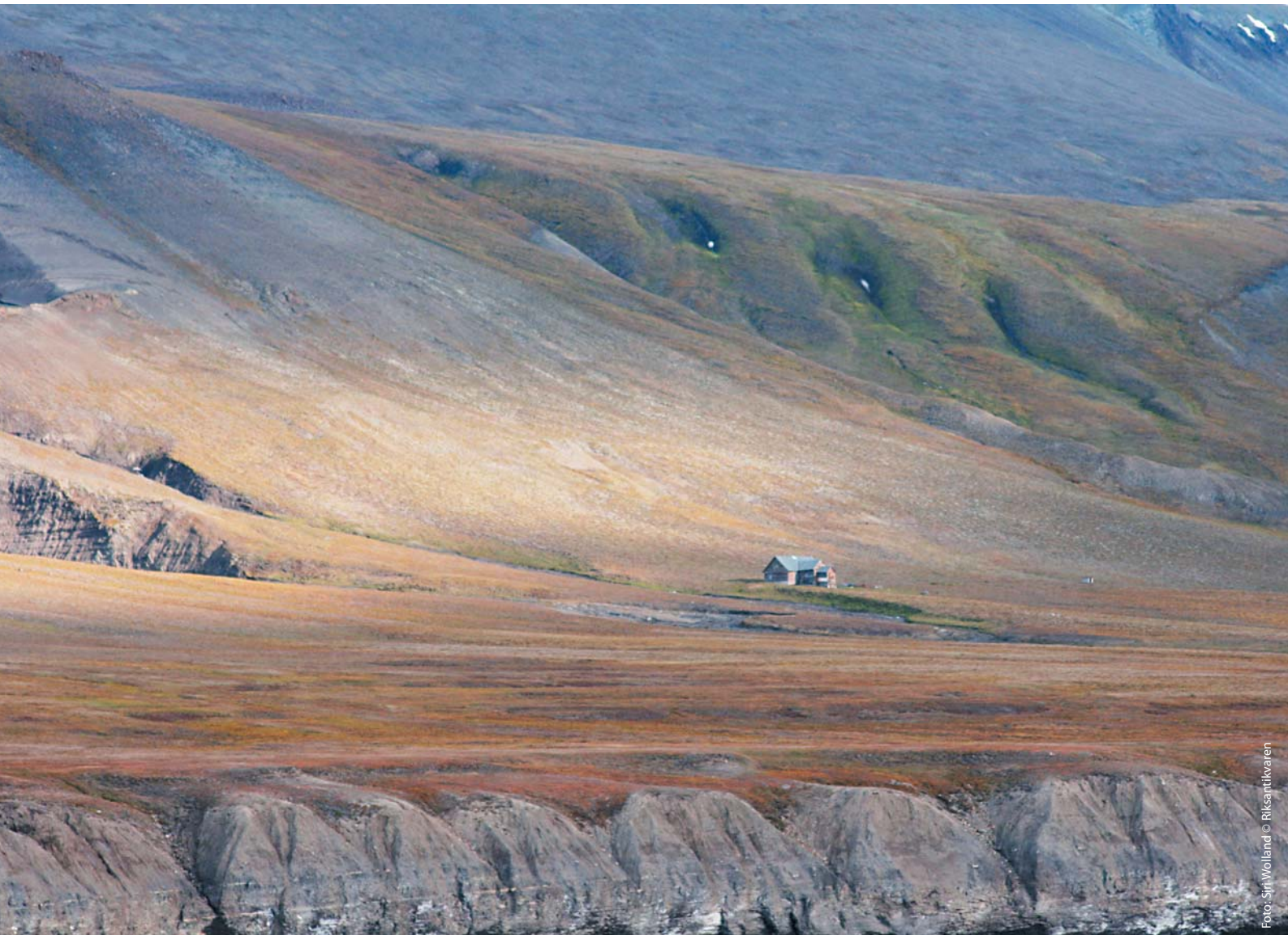

Foto: Sjur Wolland © Riksantikvaren

I Arktis er det mange kulturminne som fortel om alt frå forskning og polferder til fangst og utvinning av mineral. På Svalbard er alle bygg og anlegg som er eldre enn 1946 automatisk freda. Sidan 1970-talet er det gjort eit stort arbeid for å forvalte desse kulturminna. Men utfordringane aukar med stadig større fart, forsterka av klimaendringar, tining av permafrost og villare og våtare vêr. Riksantikvaren nytta 100-årsjubileet til å vitje fleire kulturminne på Svalbard, for å syne fram det utfordrande arbeidet med bevaring av polare kulturminne.

E6-Gudbrandsdalen

■ 13. september

Utbygging av ny E6 har ført til det største arkeologiske utgravingsprosjektet i Gudbrandsdalen nokosinne. Det er påvist og undersøkt opptil 4000 år gamle spor etter aktivitet i dalføret. Då Riksantikvaren markerte 100-årsjubileet med besøk på mellom anna Dale-Gudbrands gard, var rester av omfattande busetnad frå jernalder og mellomalder fortsatt synlege i utgravingsfeltet. Arkeologar frå Kulturhistorisk museum viste fram eit langhus som er 1500-2000 år gammalt. Dette er første gang det er grave ut eit langhus i Gudbrandsdalen.

Foto: Karen Thommesen © Riksantikvaren

Bergkunsten i Vingen

■ 21. september

Vingen i Bremanger i Sogn og Fjordane har ei av dei største og mest unike samlingane av helleristingar i Skandinavia. I 1912 publiserte overrettssakfører Kristian Bing frå Bergen ein artikkel om temaet i tidsskriftet Oldtiden, og gjorde med det helleristingane kjente for allmenta.

I anledning 100-årsjubileet for gjenoppdaginga av helleristingane lanserte UiB og universitetsmuseet eit nytt bokverk om Vingen-feltet, forfatta av Trond Klungseth Lødøen og Gro Mandt. Dette var første gong eit større arbeid om Vingen vart publisert på norsk. Difor nytta òg Riksantikvaren høvet til å leggje ei av sine egne 100-årsmarkeringar til Vingen. Bergkunsten i Vingen har gjennom mange år vore prioritert i Riksantikvarens bevaringsprogram for bergkunst.

Verdiskaping og Atlungstad

■ 30. september

Kulturminne og kulturmiljø kan vere ressursar for verdiskaping. Atlungstad brenneri var eit av tolv verdiskapingsprosjekt som fekk prosjektstøtte frå Riksantikvaren i 2012.

Atlungstad er det einaste bevarte brenneriet i Noreg frå 1850-åra, som framleis kan produsere sprit. Det er òg det einaste brenneriet som speglar utviklinga frå bygdebrenneri til produksjonsbedrift. Atlungstad er eit industrianlegg med høg nasjonal verdi, og har stort potensial for bevaring, formidling og verdiskaping. Riksantikvaren har gitt rundt 4.5 millionar kroner til Atlungstad dei siste åra for å sikre kontinuiteten i istandsettingsarbeidet ved brenneriet. I tillegg har Atlungstad fått 500.000 kroner i verdiskapingsstøtte.

Riksantikvaren hadde eit av sine jubileumsarrangement ved brenneriet i 2012. Statssekretær Henriette Killi Westhrin frå Miljøverndepartementet var med på arrangementet, der mellom anna det gamle spritlageret vart opna.

Sverresborg

■ 4. oktober

Foto: Karin Axelsen © Riksantikvaren og Geir Magnussen

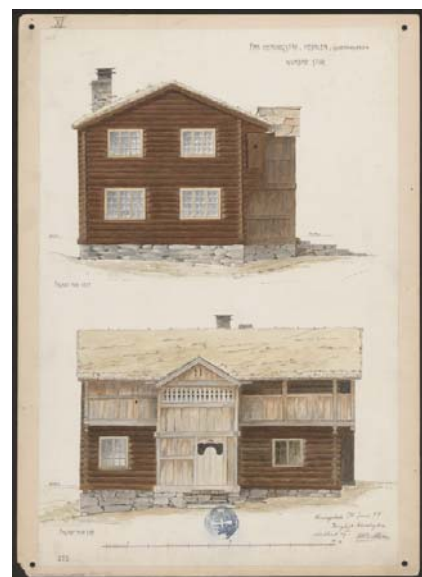
På en steil fjellknaus ovanfor Trondheim ligg restane av Noregs eldste kjente steinborg. Sverresborg vart oppført av kong Sverre vinteren 1182-83 og var forsvar mot dei mange angrepa på Nidaros i borgarkrigstida. Borgen, som var åstad for fleire berykta kampar mellom baglarane og birkebeinarane, var ferdig konservert i 2012. Mange nytta høvet til å delta i feiringa 4. oktober på Trøndelag Folkemuseum og borgen. Kong Sverre og hans menn kom òg attende til Trondheim, i eit spektakulært tilbakeblikk.

Opning av utstilling på Nasjonalmuseet/Arkitekturmuseet

■ 5. november

I Nasjonalmuseet si jubileumsgåve til Riksantikvaren var utstillinga "Oppmåling av fortiden. Tegninger fra Riksantikvarens samling" på Nasjonalmuseet – Arkitektur.

Utstillinga fokuserte på oppmålingsteikninga som formidlar, og omfatta 23 teikningar og nokre litografiar frå 1810 til 1903, i hovudsak lånt frå arkivet til Riksantikvaren. Riksantikvaren sitt oppmålingsarbeid har i dag ofte ein teknisk funksjon i samband med arkeologiske undersøkingar og restaureringar. Dei tidlegaste oppmålingsteikningane derimot, skulle ikkje berre gå inn i ei vitenskapleg basert registrering av fornminne i landet, men òg bli publiserte som ledd i eit misjonerande opplysningsarbeid. Fleire av desse teikningane er forunderleg vakre.

Illustrasjon: Bergjot Berntsen f. Schönheyder (1880 - 1864), Riksantikvaren

Freding av Operaen

■ 15. november

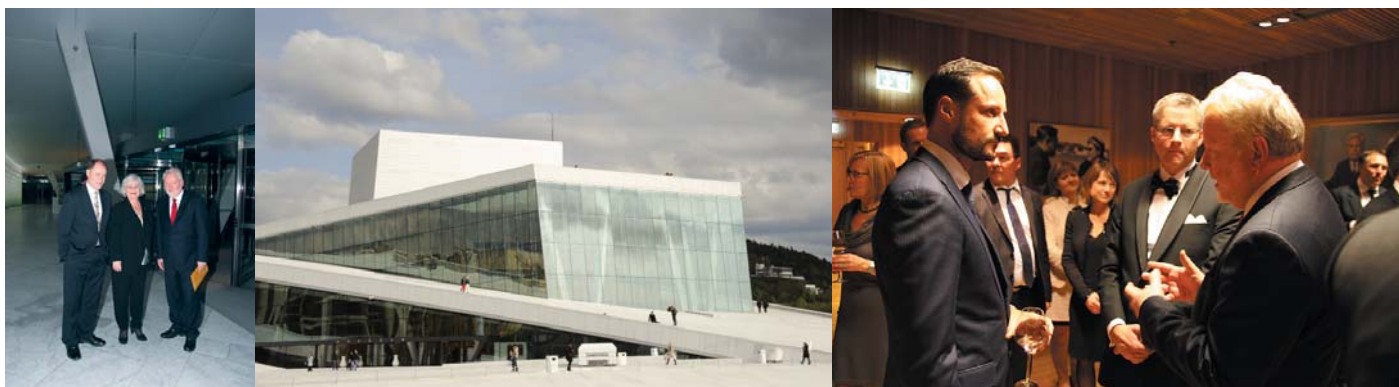

Foto: Arve Kjersheim, Siri Wolland © Riksantikvaren

Scenebygget for Den Norske Opera og Ballett er eitt av dei største og viktigaste offentlege kulturhus i Noreg. Operaen i Bjørvika vart freda 15. november 2012, på sjølve 100-årsdagen for opprettinga av Riksantikvaren. Operabygget sin originale arkitektur har vakt merksemd langt utanfor landets grenser. På kort tid er bygningen blitt eit symbol og ein attraksjon.

Fagseminar på Klingenberg i Oslo

■ 16. november

Foto: Siri Wolland © Riksantikvaren

16. november hadde Riksantikvaren eit fagseminar på Klingenberg kino, som vart freds i 1995. Seminaret var innom fleire tema, med foredrag frå dramatikar og arkitekt Torgeir Rebolledo Pedersen, etnolog og forfattar Arne Lie Christensen, seniorrådgjevar hos Riksantikvaren Dag Myklebust og tidlegare riksantikvar Øivind Lunde. I tillegg forsøkte eit panel å svare på spørsmålet: Kvifor blir det morsommare å jobbe med kulturminne om 50 år? Deltakarar her var riksantikvar Jørn Holme, rådsmedlem Marianne Balto, Sametinget, Christian Hintze Holm, Akershus fylkeskommune, professor Christopher Prescott frå Institutt for arkeologi ved UiO, konservering og historie i Oslo, Ingeborg Magerøy frå Fortidsminneforeininga, og direktør Hilde Charlotte Solheim frå Virke.

Bryggen i Bergen

■ 6. desember

Foto: Siri Wolland © Riksantikvaren

I desember la Riksantikvaren årets siste markering til verdsarvstaden Bryggen i Bergen. Dei siste tiåra har grunnvatnet under Bryggen sokke. Dette har ført til setningskader på husa. I tillegg har kultur-laga under Bryggen, der restane av Bryggens 1000-årige historie ligg, blitt skada av mangelen på grunnvatn. Hausten 2011 starta arbeidet for å snu den uheldige utviklinga. I desember 2012 kunne vi feire at grunnvatnet er på veg tilbake.

Feiringa vart lagt til Holmedalsgården, eller «Fiskebutikken», som snart er ferdig restaurert. Holmedalsgården er også blitt heva med 60 cm. Arbeidet på Holmedalsgården har vore vellukka, og vil vere eit førebilete for arbeidet vidare med Bryggen.

Jubileumsfrimerke

I samband med Riksantikvarens 100-årsjubileum heidra Posten direktoratet med eit eige frimerke. Motivet på frimerket er Hamar domkyrkjeruin og vernebygget i glas. Kyrkja, som vart oppført på andre halvdel av 1100-talet, var ein basilika, bygd av fint tilhogd kalkstein mura saman med kalkmørtel. Arkitektane Lund & Slaatto har teikna vernebygget. Glasbygningen har fått fleire priser, som Norsk Stålkonstruksjonspris for 1999 og FIABCs (The International Real Estate Federation) noregsavdelings spesialpris for einestående arkitektur i 2005.

Frimerket er designa av Inger Sandved Anfinsen, foto er ved Jiri Havran.

Riksantikvarens kulturminnepris

15. november 2012 fekk Geirr Vetti Riksantikvarens kulturminnepris i Oslo Rådhus. Utdelinga var ein del av Riksantikvarens 100-årsfeiring. Vetti fekk prisen for sin store innsats for bevaring og istandsetting av eldre bygningar og kulturlandskap, og for internasjonal kunnskapsformidling. Han har mellom anna vore sentral i istandsettinga av fjellgardane Fuglesteg og Ormelid i Luster. Geirr Vetti såg tidleg behovet for utanlandsk kompetanse til steinrestaurering. Han har gjennom mange år formidla nepalske sherpaer til istandsettingsarbeider i Noreg.

Foto: Siri Wolland © Riksantikvaren

KULTURMINNEPRISEN 2013

Prisen blir delt ut til personar, organisasjonar eller miljø som har gjort ein særleg innsats for:

- Bevaring og/eller restaurering av kulturminne
- Formidling om kulturminne, nasjonalt eller regionalt
- Å ta vare på kulturminne gjennom vedlikehald, restaurering og bruk/gjenbruk

PRISEN:

Prisen består av eit kunstverk og diplom. I tillegg får vinnaren kr 25.000. Dersom vinnaren er ein offentlig institusjon, vil pengepremien bli gitt til ein frivillig organisasjon eller eigar valt ut av vinnaren. Årets pris blir delt ut den 15. november 2013.

NOMINASJONSFORSLAG:

Forslagsretten er open for alle. Nominasjonsskjema finst på www.ra.no/kulturminnepris. Alternativt send nominasjonsforslag til postmottak@ra.no eller Riksantikvaren, Pb. 8196 Dep, 0034 Oslo.

FRIST:

Alle forslag må være sendt innan 30. juni 2013.

JURY:

Juryen består av Riksantikvarens avdelingsdirektørar og riksantikvaren. Juryens sekretær er Anne Marie Smith.

KONTAKT:

Har du spørsmål om Riksantikvarens kulturminnepris, kan du kontakte juryens sekretær, Anne Marie Smith, e-post: ams@ra.no eller post: Riksantikvaren, Pb. 8196 Dep, 0034 Oslo.